

ARVOSTELUT

Uraa uurtava teos tyttöjen käsityökasvatuksesta

Sirkka Ahonen

Päivi Marjanen 2012. Koulukäsityö vuosina 1866–2003. Kodin hyvinvointiin kasvattavista tavoitteista kohti elämänhallinnan taitoja. Turun yliopiston julkaisuja C 344. 296 s.

Päivi Marjasen tutkimus edustaa historiallisesta näkökulmasta harjoitettua opetussuunnitelmatutkimusta ja on näkökulmaltaan uraa uurtava tutkimus tyttöjen käsityöopetuksesta kansa- ja peruskoulussa. Tutkimuksen aikaväli ulottuu kansakouluasetuksesta (1866) aina 2000-luvun alkuun.

Opetussuunnitelma, jota tutkija lähestyy laveana, myös opetussuunnitelman yhteiskunnallis-ideologiset taustaintiot sisältävänä *curriculumina*, on aina historiallisesti rakentunut. Siksi on perusteltua ja tarpeellista tutkia opetussuunnitelmien historiaa. Marjasen tutkimus osoittaa hyvin, kuinka paljon historiaan sidottuja käsitteitä omankin aikamme opetussuunnitelmat sisältävät ja kuinka ratkaisevasti käsitteiden merkitykset saattavat muuttua.

Opetussuunnitelmien kehitystä voi tutkia yhtäältä oppiaineen sisäisistä kategorioista ja argumenteista ja toisaalta yhteiskunnan ja kouluopetuksen vuorovaikutuksen ulkoisesta näkökulmasta käsin. Marjanen kulkee keskitietä: hän lähtee kunkin ajan yhteiskunnallisesta tilanteesta ja päätyy tarkastelemaan käsityöopetuksen sisäisiä pedagogisia kategorioita, kuten oppimisen prosesseja, oppimateriaaleista ja tuotteita.

Kriittinen opetussuunnitelmatutkimus erottaa opetussuunnitelmissa kolme todellisuuden tasoa, nimittäin kirjoitetun suunnitelman, toteutetun opetussuunnitelman ja oppilaiden kokeman. Kirjoitettu opetussuunnitelma paljastaa opetuksen intentiot, toteutunut taas opetuksen käytännöt ja oppilaan kokema sen, kuinka suunnitelma on vastaanotettu. Marjanen pitäytyy aineistonsa varassa lähinnä intentionaaliseen tasoon, jossa hän erottaa intentioista johdettujen tavoitteiden, strategioiden ja operationalisoinnin alatasot. Näitä tasoa myöten Marjanen eri opetussuunnitelma-aikakausien kohdalla liikkuu koulun yleisistä muutoksista aina oppilaille annettuihin tehtäviin asti.

Marjasen pääasiallinen tutkimusaineisto koostuu kirjoitetuista opetussuunnitelmista, komiteamietinnöistä, kasvattajien ammatillisista keskustelupuheenvuoroista, koulujen tarkastuskertomuksista ja oppikirjoista. Historiallisen aineiston käsittelymetodinä hän soveltaa laadullista, tulkitsevaa sisällönanalyysia, jonka avulla hän pyrkii paljastamaan kunkin vaiheen diskursiiviset koodit. Opetuspuheen merkitykset olisivat toki saaneet syvyyttä nykyistä tiukemmasta intertekstuaalisesta vertailusta, jossa olisi paneuduttu opetussuunnitelmaintentioiden takana olleisiin neuvotteluihin. Analyysi olisi saanut syvyyttä myös järjestelmällisestä toimijakeskeisestä selitystavasta. Komiteanjäsenten ja kouluvirkamiesten yleinen toimijaprofiili antaa usein tärkeitä vihjeitä tekstien takaisista tarkoituksista. Tämän tekijä osoittaa itsekkin tutkimusajanjakson alkupään luvuissa, joissa intentioiden

takana oleva argumentointi tulee vankasti esiin, kiitos toimijakeskeisyyden.

Tutkimusongelma on historiantutkimuksen vallitsevan käytännön mukaisesti laava ja avoin: ”Miten tytöille suunnattu koulukäsityö on muuttunut vuosien 1866–2003 välisenä aikana.” Kirjoittaja toki pohjustaa tutkimusongelmansa alkuluvuissa naistutkimusta ja kriittistä kasvatustutkimusta käsittelevillä teoreettisilla pohdiskeluilla ja nostaa pitkin analyysiaan tutkimusaineistosta esiin kriittisiä kysymyksiä. Ne koskevat muun muassa eri aikakausien taloudellis-yhteiskunnallisen tilanteen vaikutusta opetukseen samoin kuin eksistentiaalisten ja utilitarististen tavoitteiden vaihtelevaa suhdetta.

Historiallisessa tutkimuksessa kehityksen periodisointi on sellaisenaan tutkimustulos. Kirjoittaja jaottelee sadanviidenkymmenen vuoden kehityksen opetussuunnitelmadokumenttien sisäisen logiikan mukaan: mikäli opetussuunnitelmatekstin tavoitekäsitteistö ei ratkaisevasti muutu, hän sijoittaa opetussuunnitelman saman periodiin edellisen kanssa. Yleisestä yhteiskunnallis-taloudellis-kulttuurisesta muutoksesta käsin jaksotettuina opetussuunnitelmien eetokset olisivat selvemmin erottuneet toisistaan. Poikkeavathan agraarisen, teollisen ja jälkiteollisen yhteiskunnan käsityöopetukselle asettamat odotukset toisistaan. Odotusten kuvastuminen kansakoulun ja peruskoulun opetussuunnitelmissa on haastava tutkimustehtävä, jonka täyttämiseksi tarvitaan tarkkaa intertekstuaalista lukemista. Esimerkiksi ’hyödyllisyys’ merkitsee eri asioita agraarisessa, teollisessa ja jälkiteollisessa aikayhteydessä.

Naistutkimuksesta nouseva kysymys käsityöopetuksen sukupuolittuneisuudesta muodostuu tutkimuksen punaiseksi langaksi, mikä näkyy etenkin kahden viimeisen pääluvun (9–10) otsikoinnissa: ”Sukupuolettomaksi oppiaineeksi pyrkivä tekstiilityö (1970–1993)” ja ”Kohti yhteistä käsityötä (1994–2003)”. Näitä edeltävät pääluvut (6–8) ”Koulukäsityö kodin hyvinvointiin kasvattamassa (1866–1911)” ja ”Koulukäsityö itsenäisiä ja ahkeria naiskansalaisia kasvattamassa (1946–1969)” ovat otsikointinsa mukaisesti laveampaan yhteiskunnallisen muutoksen näkökulmaan perustuvia. On kuitenkin todettava, että erityisesti pääluvut 6–10 olisivat hyötyneet teoreettisesti ja käsitteellisesti tarkennetusta näkökulmasta. Kirjoittajan juuttuminen pitkän ajanjakson opetussuunnitelmaretoriikan tautologioihin luo tekstiin paikoin pysähtyneisyyden tunnelman, varsinkin kun yhteys kunkin pääluvun systemaattisena lähtökohtana käytetyn yhteiskunnallis-koulutuspoliittisen tilanteen ja käsityön opetussuunnitelmakehityksen välillä ei hänen analyysissään ilmene kovinkaan elimellisenä. Jo 1800-luvulla opetuspuheessa esiin nostetut ristiriidat niin esteettisten ja taloudellisten kuin toisaalta käden taitoihin ja oppilaan mielihyvään liittyvien tavoitteiden välillä toistuvat opetussuunnitelmavaiheesta toiseen ilman että tekijä voi osoittaa opetuksen eetoksen käänteentekevästi muuttuneen.

Marjanen tuo esiin kriittisen pedagogiikan vaaliman piilo-opetussuunnitelman käsitteen. Hän tuo esiin ’todellisuuksien’ ristiriitoja esimerkiksi ohjausdokumenttien ja oppikirjojen välillä. Käsitteen tarjoamaa kriittistä näkökulmaa hän olisi voinut hyödyntää pitemmällekin lukemalla merkityksiä myös ”rivien välistä”.

Johtopäätösten tekeminen on pääluvuissa luotettavaa mutta varovaista. Marjanen jättää selkeiden ja teoreettisesti vahvojen tulosten esittelyn paljolti loppulukuun ”Tytöille suunnattua koulukäsityöstä kohti yhteistä käsityötä”, jossa tekijä kääntää tarkastelunsa kronologisesta systemaattiseen ja arvioi yhtäältä yhteiskunnallis-taloudellisen muutoksen ja toisaalta pedagogisen ajattelun vaikutusta koulukäsityön muuttumiseen. Muutosta selittäminen vahvistuu tästä tarkastelusta. Marjanen tuo tässä luvussa vakuuttavasti esiin sen, että paitsi oppineen oma logiikka, myös opetussuunnitelmien ja yhteiskunnan vuoropuhelu selittää käsityökasvatuksen muuttuvaa roolia. Viimeisessä luvussa hän viittaa kriittisesti käsityökasvatukselle annettujen merkitysten ajalliseen sidonnaisuuteen ja ottaa lyhyesti kantaa

käsityön asemaan jälkiteollisen yhteiskunnan oppiaineena.

Päivi Marjasen tutkimus on itsenäisesti toteutettu, sen raportointi rakenteeltaan johdonmukaista ja esitystavaltaan selkeä. Teos täyttää ansiokkaasti käsityökasvatuksen tutkimuksessa ollutta historiavajetta, jonka Eila Lindfors todentaa tuoreessa, antologiaan ”Ainedidaktiikka tutkimuskohteena ja tiedonalana” sisältyvässä artikkelissaan. Marjasen työ usuttanee koulun muidenkin taito- ja taideaineiden tutkijoita tarkastelemaan opetussuunnitelmien historiallista rakentumista. Tutkimuksen valmistuminen osuu sopivasti tilanteeseen, jossa perusopetuksen opetussuunnitelman uudistus on meneillään ja taito- ja taideaineiden asema taas kerran on vaakalaudalla. Muutoksen tarkastelu laitosten jatkuvana olotilana voi myös kannustaa opettajien ammattikuntaa suhtautumaan rakentavasti muutokseen.

***Sirkka Ahonen** on historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen emerita professori.*